

بررسی تأثیر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی با رویکرد مدل معادلات ساختاری

رضاجامعی*، حجت رمن**

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۲/۱۰

چکیده

در این پژوهش، اثر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی با رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری مورد مطالعه قرار گرفته است. برای این منظور، اطلاعات مورد نیاز برای یک دوره نه ساله بر اساس صورت‌های مالی حسابرسی شده طی سال‌های ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۳ جمع‌آوری شده است. به منظور سنجش هزینه‌های نمایندگی (متغیر پنهان) به عنوان متغیر مستقل، از متغیرهای مشاهده‌پذیر (نسبت به‌کارگیری دارایی‌ها، نسبت هزینه‌های اختیاری، اندازه شرکت، نسبت Q توین و نسبت جریان وجوه نقد آزاد) استفاده شده است. شکاف مالیاتی به عنوان متغیر وابسته با استفاده از تفاوت مالیات قطعی و مالیات ابرازی محاسبه شده و اثر متغیرهای سودآوری و نسبت اهرمی نیز بر آن کنترل شده است. پس از اطمینان یافتن از برازش قابل قبول الگوهای اندازه‌گیری و ساختاری پژوهش، نتایج حاکی از آن است که هزینه‌های نمایندگی اثر منفی بر شکاف مالیاتی دارد هر چند که شدت آن از نظر آماری معنادار نیست. همچنین بین متغیرهای کنترلی (نسبت سودآوری و اهرم مالی) و شکاف مالیاتی رابطه معناداری وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: هزینه‌های نمایندگی، شکاف مالیاتی، اجتناب مالیاتی، فرار مالیاتی، مدل معادلات ساختاری.

طبقه‌بندی موضوعی: H26

DOI: 10.22051/jera.2018.12782.1515

*دانشیار حسابداری و حسابدار رسمی، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران، (نویسنده مسئول)، (r.jamei@uok.ac.ir).

**کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران، (hojjatraman@gmail.com).

مقدمه

مالیات مخارجی است که بر کلیه واحدهای انتفاعی که به نوعی درآمدزایی می‌کنند، از جانب دولت تحمیل می‌شود. چنانچه شرکت‌ها به عنوان واحدهایی تلقی شوند که در راستای کسب سود و انتفاع، فعالیت می‌کنند، می‌توان انتظار داشت که به دنبال راه‌کارهایی (شامل راه‌کارهای قانونی با عنوان اجتناب مالیاتی^۱ و غیرقانونی با عنوان فرار مالیاتی^۲) برای کاهش مالیات پرداختی خود باشند. به طور کلی، راه‌کارهای کاهش مالیات پرداختی، را می‌توان از دو دیدگاه مورد بررسی قرار داد. دیدگاه نخست به این موضوع اشاره دارد که مدیران به منظور کاهش تعهدات مالی و صرفه‌جویی وجوه نقد، به دنبال کاهش مالیات پرداختی هستند. از این‌رو، از دیدگاه سرمایه‌گذاران این موضوع افزایش دهنده ارزش شرکت بوده و مدیران باید برای استفاده از این راه‌کارها تشویق شوند و پاداش بگیرند (پورحیدری و همکاران، ۱۳۹۳). دیدگاه دوم به نظریه نمایندگی^۳ مربوط می‌باشد. بر اساس نظریه نمایندگی، راه‌کارهای کاهش مالیات پرداختی، همیشه موجب افزایش ثروت سهامداران نمی‌شود. بر این اساس، اجتناب از پرداخت مالیات، اغلب در انحراف منافع به سوی خود مدیران نقش دارد، دامنه این موضوع در اشکال دستکاری و سرقت سود شرکت تا پاداش غیرمعارف مدیران، متغیر است (وانگ، ۲۰۱۰).

طبق قانون مالیات‌های مستقیم مصوب اسفند ماه ۱۳۶۶ و اصلاحیه سال ۱۳۸۰، اخذ مالیات در ایران فرآیندی است که با ابراز مالیات توسط مؤدی، از طریق اظهارنامه مالیاتی آغاز می‌شود و پس از طی مراحل تعیین شده، با وصول مالیات خاتمه می‌یابد. بخش عمده‌ای از مالیات‌های وصولی دولت از محل مالیات عملکرد اشخاص حقوقی تأمین می‌شود. در این راستا، دولت به عنوان یکی از ذی‌نفعان کلیدی شرکت‌ها، برای تشخیص میزان مالیات، بر اظهارنامه‌های مالیاتی که توسط مؤدیان مالیاتی تنظیم و تسلیم می‌گردد، تکیه می‌کند. به‌رغم تکیه دولت بر اظهارنامه‌های مؤدیان، مالیات ابرازی با مالیات قطعی در بیش‌تر موارد یکسان نمی‌باشد که اصطلاحاً به آن «شکاف مالیاتی»^۴ گفته می‌شود (دیدار و همکاران، ۱۳۹۳).

از این‌رو، هدف این پژوهش، بررسی تجربی این موضوع است که آیا تضاد منافع بین گروه مدیریت و دیگر گروه‌های ذی‌نفع بر شکاف مالیاتی اثرگذار است یا خیر. در واقع این پژوهش

به دنبال آزمون دیدگاه دوّم (مربوط به نظریه نمایندگی) و این که آیا هزینه‌های نمایندگی می‌تواند افزایش شکاف مالیاتی را به همراه داشته باشد یا خیر؟

مبانی نظری پژوهش

هزینه‌های نمایندگی^۵

نظریه نمایندگی، رفتار طرف‌های مرتبط با شرکت را پیش‌بینی نموده و آن را توضیح می‌دهد. نظریه نمایندگی، شرکت را به صورت شبکه‌ای از روابط نمایندگی در نظر گرفته و در جستجوی درک رفتار سازمانی، از طریق بررسی این موضوع است که چگونه طرف‌های درگیر در روابط نمایندگی، می‌کوشند مطلوبیت خود را حداکثر کنند. در این بین، یکی از مهم‌ترین روابط نمایندگی، رابطه بین گروه مدیریت و سهامداران شرکت است. در واقع، مدیران توسط سهامداران شرکت استخدام می‌شوند تا فعالیت‌های شرکت را اداره کنند و به این ترتیب یک رابطه نمایندگی ایجاد می‌شود. لکن نکته اینجاست که امکان دارد اهداف مدیران و مالکان به شکل کامل، مطابق هم و همسو نباشد، به این صورت که سهامدار به دنبال رسیدن به بالاترین مرحله ارزش سرمایه‌گذاری است و مدیر نیز در وهله اول به دنبال افزایش ثروت خود خواهد بود (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۳). به همین خاطر، رابطه نمایندگی به مشکلات و مسائل نمایندگی^۶ منتهی می‌شود که بر اساس نظریه نمایندگی، دارای هزینه است. در نتیجه مالکان باید مخارجی را متحمل شوند تا منافع کارگزاران را با منافع خویش همسو نمایند. از آن جا که چنین مخارجی به واسطه شکل‌گیری رابطه نمایندگی پدید می‌آید، هزینه‌های نمایندگی نامیده می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۴).

شکاف مالیاتی

شکاف مالیاتی عبارت است از تفاوت بین مالیات وصول شده و آنچه طبق قانون باید وصول شود. شکاف مالیاتی از دو بخش عمده فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی تشکیل شده است. فرار مالیاتی زمانی رخ می‌دهد که مؤدی از گزارش درآمد مشمول مالیات مربوط به کار یا سرمایه خود، خودداری می‌کند، دست به یک اقدام غیرقانونی می‌زند که وی را در معرض برخورد قانونی از جانب مراجع مالیاتی قرار می‌دهد. در مقابل، اجتناب مالیاتی در چارچوب قوانین مالیاتی انجام می‌شود و مؤدی دلیلی برای نگرانی بابت کشف احتمالی

اقدامات خویش ندارد (دیدار و همکاران، ۱۳۹۳). پدیده فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی به عنوان تهدیدی جدی برای تداوم زندگی اجتماعی و تحقق رفاه اجتماعی باشد. از این رو، شناخت عوامل بروز و تشدید این دو مقوله و ارائه راه کارها و پیشنهادهای علمی - کاربردی به ویژه در رابطه با اجتناب مالیاتی که از مجرای قانونی شکل می گیرد و کشف آن به مراتب دشوارتر از فرار مالیاتی است، امری اجتناب ناپذیر است (خواجهوی و کیامهر، ۱۳۹۴).

هزینه‌های نمایندگی و منابع شکاف مالیاتی

همان گونه در بخش قبلی عنوان گردید، شکاف مالیاتی ناشی از دو منبع اجتناب مالیاتی و فرار مالیاتی می باشد. در ادامه، رابطه هزینه‌های نمایندگی با هر یک از این منابع عنوان گردیده است.

الف- هزینه‌های نمایندگی و اجتناب مالیاتی:

به دلیل وجود تضاد منافع بین گروه مدیریت و دیگر گروه‌های ذی نفع، اجتناب از پرداخت مالیات می تواند در فعالیت های شرکت ابهام ایجاد نماید و زمینه‌ای را برای انحراف منافع مدیران مهیا کند. به عنوان مثال، از آن جا که بسیاری از طرح های پاداش مدیران مبتنی بر معیارهای عملکرد از جمله سود است، می توان انتظار داشت که مدیران در راستای تحقق پاداش های در نظر گرفته شده از جانب سهامداران برای آن ها، انگیزه های زیادی برای اجتناب مالیات داشته باشند. راهبردهای اجتناب از پرداخت مالیات اثر سوء بر محیط اطلاعاتی شرکت ها دارد. این مسئله محدود شدن سطح افشا اطلاعات را به همراه خواهد داشت که در نهایت سطح عدم تقارن اطلاعاتی بین گروه مدیریت و سرمایه گذاران افزایش پیدا می نماید (فروغی و محمدی، ۱۳۹۲؛ پورحیدری و همکاران، ۱۳۹۳). به طور کلی، بر اساس نظریه فرصت طلبی مدیریت می توان عنوان داشت که مدیران فرصت طلب به بهانه اجتناب از پرداخت مالیات، منابع را در جهت منافع شخصی هدایت یا برداشت نمایند (رضایی و جعفری نیارکی، ۱۳۹۴). این مسئله موجب می گردد منافع اجتناب از پرداخت مالیات کم تر از هزینه های آن گردد و در نهایت این سهامداران خواهند بود که این هزینه ها را متحمل می شوند.

ب- هزینه‌های نمایندگی و فرار مالیاتی:

کیم و همکاران (۲۰۱۰) دریافتند که فرار مالیاتی آثار منفی بر محیط اطلاعاتی و گزارشگری مالی دارد. این موضوع به مدیران این امکان را می‌دهد تا در راستای دستیابی به منافع شخصی خود، معیارهای عملکردی شرکت را دستکاری نمایند. بوشمن و اسمیت (۲۰۰۱) نیز عنوان داشتند که ابهام ناشی از اقدامات فرار مالیاتی می‌تواند تضاد منافع بین سهامداران و گروه مدیریت را تشدید نماید (پورحیدری و همکاران، ۱۳۹۳).

پیشنه پژوهش

پیشینه پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش به شرح ذیل ارائه گردیده است:

صفری (۱۳۸۵)، در پژوهشی به شناسایی علل شکاف مالیاتی پرداخت. ابهام در مفاد قانون و دستورالعمل‌های اجرایی و نحوه برخورد با آن‌ها و نیز آگاهی مؤدیان از مفاد قانون مالیات‌ها از دلایل ایجاد اختلاف و ایجاد شکاف بین مالیات ابرازی و قطعی می‌باشد.

شمس‌زاده و ذکوری (۱۳۸۷)، در پژوهشی به شناسایی علل شکاف مالیاتی پرداختند. بین سود مشمول مالیات ابرازی و تعیینی تفاوت معناداری وجود دارد و مؤثرترین عامل در حالت مردودی دفاتر کتمان درآمد یا فعالیت‌های واحد تجاری و نیز تأخیر پلمپ دفاتر قانونی بوده است. هم‌چنین، در حالت قبولی دفاتر، عدم ارائه یا عدم وجود مستندات در اثبات هزینه‌ها از عوامل مؤثر بر تفاوت مالیات ابرازی و تعیینی بوده است و نیز این که مغایرت بین استانداردهای حسابداری و قوانین مالیاتی در حالت قبولی دفاتر باعث ایجاد تفاوت معنادار بین سود ابرازی و قطعی نمی‌گردد.

مدرس و زارعیان‌برجی (۱۳۹۲)، در پژوهشی به اثر شکاف مالیاتی بر ارزش شرکت و بازده سهام پرداختند. بین تفاوت مالیات ابرازی و تعیینی با ارزش بازار سهام و بازده سهام رابطه معناداری وجود ندارد. علت این امر اختلاف بین سود ابرازی توسط مؤدیان و درآمد مشمول مالیات محاسبه شده توسط سازمان امور مالیاتی تشریح گردید.

طالب‌نیا و برزگری (۱۳۹۲)، در پژوهشی به شناسایی علل شکاف مالیاتی پرداختند. تفاوت بین مالیات ابرازی و مالیات تعیینی ناشی از بخش محتوای صورت‌های مالی (کتمان فعالیت‌ها،

درآمدها، هزینه سازی) و بخش شکلی (پلمپ دفاتر قانونی، عدم ثبت عملیات در دفاتر رسمی در مهلت قانونی مقرر) می‌باشد.

مظاهری و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی به اثر دوره تصدی مدیریت بر ارزش شرکت، هزینه های نمایندگی و ریسک اطلاعاتی پرداختند. در این تحقیق دوره تصدی به عنوان معیاری برای سنجش میزان افق تصمیم گیری مدیرعامل در نظر گرفته شده است. با در نظر گرفتن دوره تصدی مدیرعامل بعنوان متغیر مستقل، و استفاده از رگرسیون حداقل مربعات دو مرحله، آزمونهای تجربی نشان می‌دهد که دوره تصدی بلند مدت مدیرعامل با ریسک اطلاعاتی و ارزش شرکت در ارتباط می‌باشد همچنین میان دوره تصدی مدیرعامل و هزینه های نمایندگی رابطه معنی داری مشاهده نشده است.

دیدار و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به عوامل مؤثر بر شکاف مالیاتی پرداختند. رابطه متغیرهای استقلال هیئت مدیره، مالکیت دولتی، نوع اظهارنظر حسابرس، تغییر حسابرس و اهرم مالی با شکاف مالیاتی منفی است و متغیرهای حسابرسی داخلی، مالکیت نهادی، دوگانگی نقش مدیرعامل و اندازه شرکت رابطه مثبتی با شکاف مالیاتی دارند.

رحمانی و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی به عوامل مؤثر بر شکاف مالیاتی پرداختند. افزایش راهبردهای اجتناب از پرداخت مالیات، تفاوت مالیات ابرازی و مالیات تعیینی را افزایش می‌دهد.

مشایخی و علی پناه (۱۳۹۴)، در پژوهشی به اثر اجتناب از پرداخت مالیات بر منافع سهامداران پرداختند. فعالان بازار سرمایه ایران، نسبت به راه کارهای کاهش میزان مالیات پرداختی دیدگاه مثبتی دارند و آن را نه ابزاری برای اقدامات فرصت طلبانه، بلکه تلاشی برای کاهش انتقال ثروت از سهامداران به دولت، تلقی می‌نمایند.

قادری و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی به عوامل مؤثر بر شکاف مالیاتی پرداختند. بالا بودن کیفیت افشا منجر به کاهش سطح شکاف مالیاتی می‌گردد و این که افزایش رقم تعدیلات سنواتی، افزایش سطح شکاف مالیاتی را به همراه خواهد داشت.

دسایی و همکاران (۲۰۰۶)، در پژوهشی به تبعات سیاست‌های مالیاتی متهورانه پرداختند. تراکنش‌های پیچده مالیاتی که سود را از دولت پنهان می‌دارد، مانع از این امر می‌گردد که

سرمایه‌گذاران مصرف منابع توسط گروه مدیریت را به‌طور مناسب کنترل کند. در واقع راهبردهای کاهش مالیات پرداختی، می‌تواند مدیران فرصت‌طلبی را به وجود بیاورد که به صورت بالقوه به دنبال فرصتی برای دستکاری درآمدها هستند.

دسای و دارماپالا (۲۰۰۹)، در پژوهشی به اثر اجتناب از پرداخت مالیات بر منافع سهامداران پرداختند. اثر اجتناب از پرداخت مالیات بر ارزش شرکت تفاوت معنی‌داری با صفر ندارد. ولی در شرکت‌های با ساختار حاکمیت قوی، اجتناب از پرداخت مالیات اثر مثبتی بر ارزش شرکت خواهد داشت که در این حالت با توجه به وجود ساز و کارهای کنترلی و نظارتی، تلاش‌های فرصت‌طلبانه مدیریت در استفاده از فعالیت‌های اجتناب مالیات به نفع خود، محدود خواهد شد (کاهش هزینه‌های نمایندگی را به دنبال دارد).

وانگ (۲۰۰۹)، در پژوهشی به شناسایی علل اجتناب از مالیات پرداخت از آنجایی که اجتناب از پرداخت مالیات، انتقال ثروت از شرکت به دولت را کاهش می‌دهد، از نظر سهامداران یک فعالیت ارزش‌آفرین می‌باشد. هم‌چنین نتایج نشان داد در شرکت‌هایی که مسائل نمایندگی کم‌تری وجود دارد، سطح اجتناب از پرداخت مالیات شرکت بالاتر است. به این معنی که مدیران راه کارهای کاهش میزان مالیات پرداختی را صرفاً در راستای حداکثر کردن منافع سهامداران انجام می‌دهند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در هیچ پژوهشی تأثیر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی مورد بررسی قرار نگرفته است. لذا با توجه به مطالب پیش گفته و نبود شواهد تجربی در خصوص تأثیر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی، ضرورت انجام این پژوهش احساس می‌شود. از این‌رو، انتظار می‌رود اول این که نتایج پژوهش بتواند موجب گسترش مبانی نظری پژوهش‌های پیشین در ارتباط با حوزه مالیاتی گردد. دوم، پژوهش حاضر بتواند اطلاعات سودمندی را در اختیار قانون‌گذاران حوزه

مالیاتی و بازار سرمایه قرار دهد و سوم آن که بتواند موجب خلق ایده‌های نوین برای انجام پژوهش‌های آتی در حوزه مالیاتی گردد.

فرضیه پژوهش

با توجه به مطالب مطرح شده در بخش مبانی نظری و پیشینه پژوهش و هم‌چنین پاسخ‌گویی به سؤال مطرح شده در بخش مقدمه، فرضیه اصلی پژوهش به شرح ذیل مطرح گردیده است:

فرضیه پژوهش: بین هزینه‌های نمایندگی و شکاف مالیاتی رابطه معناداری وجود دارد.

جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، شامل تمام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به غیر از مؤسسات مالی (شرکت‌های سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، هلدینگ و بانک‌ها به دلیل متفاوت بودن افشای مالی و ساختارهای اصول راهبری آنها) است. در این پژوهش، اثر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی در بورس اوراق بهادار تهران مورد مطالعه قرار گرفته است. برای این منظور، اطلاعات مورد نیاز برای یک دوره نه‌ساله بر اساس صورت‌های مالی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۳ جمع‌آوری شده است. برای انتخاب نمونه آماری از روش حذف هدفمند استفاده شده است. در این روش، شرکت‌هایی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب می‌شوند که دارای شرایط زیر باشند:

- ۱- طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۳ در بورس اوراق بهادار پذیرفته شده باشند.
- ۲- پایان سالی مالی آنها منتهی به پایان اسفند ماه هر سال باشد.
- ۳- طی این سال‌ها تغییر فعالیت نداده باشند.
- ۴- طی این سال‌ها تغییر سال مالی نداده باشند.
- ۵- اطلاعات مورد نیاز آنها در دسترس باشد.
- ۶- توقف معاملاتی بیش از شش ماه در مورد سهام شرکت اتفاق نیفتاده باشد.

روش‌شناسی پژوهش

با در نظر گرفتن محدودیت‌های پیش‌گفته، (۵۹۴ سال- شرکت) به عنوان نمونه پژوهش انتخاب گردید. روش کلی پژوهش از جهت هدف کاربردی و از جنبه طرح پژوهش، پس‌رویدادی است. اطلاعات مربوط به مبانی نظری و ادبیات پژوهش از میان مقالات موجود

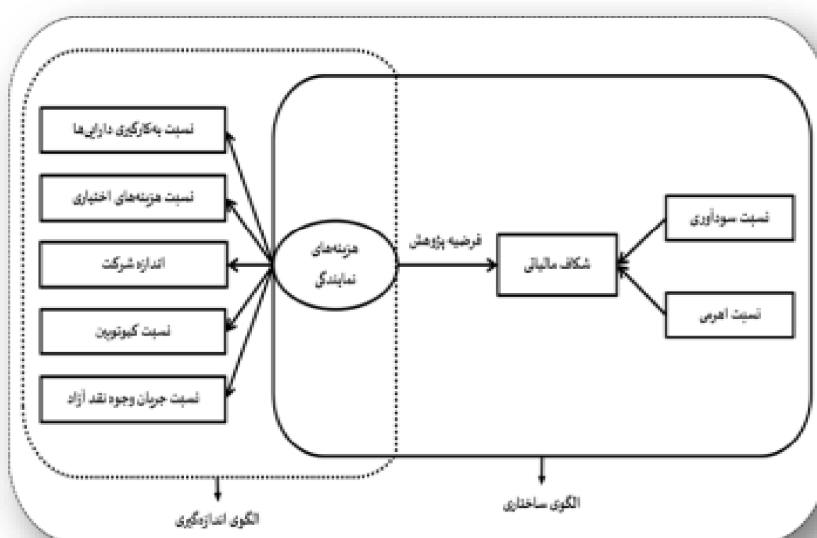
در این زمینه و اطلاعات مربوط به متغیرهای پژوهش از نرم‌افزار ره‌آورد نوین و صورت‌های مالی حسابرسی شده جمع‌آوری شده است.

مرتب کردن و طبقه‌بندی اولیه داده‌ها به وسیله نرم‌افزار اکسل (نسخه ۲۰۱۳) و SPSS (نسخه ۲۰) و تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از نرم‌افزار AMOS (نسخه ۱۶) انجام شده است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، از رویکرد مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. برای این منظور، یک فرایند دو مرحله‌ای می‌شود. ابتدا باید از برازش قابل قبول الگوی اندازه‌گیری ۸ (هزینه‌های نمایندگی) اطمینان حاصل شود و سپس برازش الگوی ساختاری ۹ (اثر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی) مورد بررسی قرار گیرد. در تجزیه و تحلیل مدل معادلات ساختاری، الگوی معادله ساختاری ترکیبی از الگوهای اندازه‌گیری (الگوهای عاملی تأییدی) و الگوی معادله ساختاری (الگوهای مسیر) است. تمایز بین الگوهای اندازه‌گیری و ساختاری در گام‌های بعدی فرایند مدل معادلات ساختاری نقش مهمی را ایفا می‌نماید. در واقع، چنانچه الگوی اندازه‌گیری، برازش مناسبی از اندازه‌گیری متغیر پنهان ۱۰ را نشان دهد، برازش الگوی ساختاری با اطمینان بیش‌تری صورت خواهد گرفت. به همین دلیل، در مدل معادلات ساختاری، آزمون الگوی اندازه‌گیری مقدم بر آزمون الگوی ساختاری است. برای رد یا عدم رد فرضیه‌های پژوهش نیز آزمون معنی‌داری هر یک از ضرایب مسیر استاندارد شده الگوی ساختاری (آزمون تی-استیودنت) استفاده شده است. چنانچه احتمال آماره تی-استیودنت کم‌تر از ۵ درصد باشد، فرضیه پژوهش (در سطح اطمینان ۹۵ درصد) رد نمی‌شود.

الگوی مفهومی و متغیرهای پژوهش

در ادبیات مالی شرکتی و حسابداری، هزینه‌های نمایندگی جزء هزینه‌هایی به شمار می‌رود که برای مطالعه جنبه‌های متفاوت آن (اثر گذار بر/اثر پذیر از)، به صورت مستقیم برای پژوهش‌گر قابل مشاهده و اندازه‌گیری نیست. از این رو، هزینه‌های نمایندگی می‌تواند به عنوان یک متغیر پنهان تعریف شود. بنابراین، پژوهش‌گر باید متغیر پنهان را بر حسب نوع رفتاری که بیان‌گر آن متغیر می‌باشد، تعریف نماید. به عبارت دیگر، با استفاده از یک سری متغیرهای مشاهده‌پذیر، می‌توان یک متغیر پنهان را اندازه‌گیری کرد. بنابراین، به منظور مطالعه اثر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی، باید از رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری بهره گرفت. در الگوی مفهومی پژوهش به منظور اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی (متغیر پنهان) به

عنوان متغیر مستقل، از سنج‌های مشاهده‌پذیر اندازه شرکت، نسبت به کارگیری دارایی‌ها، نسبت هزینه‌های اختیاری، نسبت جریان وجوه نقد آزاد و نسبت کیوتوین استفاده شده است. هم‌چنین، شکاف مالیاتی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده و متغیرهای نسبت سودآوری و نسبت اهرمی نیز به عنوان متغیرهای کنترلی وارد الگوی پژوهش شده‌اند. بر این اساس، چارچوب الگوی مفهومی پژوهش در نمودار (۱) بر اساس رویکرد مدل معادلات ساختاری ترسیم شده است.

نمودار (۱). الگوی مفهومی پژوهش

متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته

درصد شکاف مالیاتی

در این پژوهش، شکاف مالیاتی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. این متغیر از اختلاف بین مالیات ابرازی (اظهارشده) و مالیات تعیینی (تشخیصی، قطعی و یا نظرات نهایی

شورای عالی مالیاتی) اطلاعات مندرج در نگاره مالیات بر درآمد یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی اساسی، بدست می‌آید. اولویت در انتخاب مالیات تعیینی، مالیات قطعی می‌باشد و در صورتی که مالیات هنوز قطعی نشده باشد از مالیات تشخیصی استفاده شده است (دیدار و همکاران، ۱۳۹۳).

متغیرهای مشاهده پذیر

الف- نسبت به کارگیری دارایی‌ها

نسبت به کارگیری دارایی‌ها چگونگی بهره‌وری و استفاده از دارایی‌های شرکت توسط مدیران برای ایجاد فروش و سود بیش‌تر را اندازه‌گیری می‌کند. این نسبت به عنوان معیار معکوسی برای هزینه‌های نمایندگی به کار می‌رود. به این معنی که هر چه این نسبت بالاتر باشد، هزینه‌های نمایندگی پایین‌تر خواهد بود (هنری، ۲۰۱۰؛ مک‌نایت و ویر، ۲۰۰۹).

ب- نسبت هزینه‌های اختیاری

نسبت هزینه‌های اختیاری می‌تواند معیاری از افراط‌گرایی مدیریت در انجام هزینه‌های اختیاری باشد. نسبت هزینه‌های اختیاری، چگونگی کنترل هزینه‌های عملیاتی توسط مدیران را اندازه‌گیری می‌کند و به عنوان معیار مستقیم هزینه‌های نمایندگی به کار می‌رود. یعنی هر چه این نسبت بالاتر باشد، هزینه‌های نمایندگی نیز بیشتر است (هنری، ۲۰۱۰؛ آنکگ و همکاران، ۲۰۰۰).

ج- اندازه شرکت

در شرکت‌های سهامی بزرگ که سهام آن در اختیار افراد متعددی است، به علت تضاد منافع بالقوه بین مالکان و مدیران، اهداف مدیریت سازمان از اهداف سهامداران جدا است. لذا سهامداران نظارت ناچیزی بر مدیریت شرکت‌ها دارند. در این صورت زمینه‌ای فراهم می‌آید تا مدیران راساً به نحوی عمل نمایند که از نظر ایشان بهترین است. هم‌چنین شرکت‌های بزرگ نسبت به شرکت‌های کوچک در مقیاس بزرگ‌تری مشغول به فعالیت هستند و این خود انگیزه و فرصت‌هایی را برای شانه خالی کردن مدیران از وظایف محوله به آن‌ها را فراهم می‌کند (دی، ۲۰۰۸).

بنابراین هر چه اندازه شرکت وسیع‌تر باشد، سهامداران با هزینه‌های نمایندگی بیشتری مواجه خواهند بود؛ سهامدار در ملاحظه اقدامات و عملیات مدیر، ناتوان است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳).

د- نسبت کیوتوین

این نسبت عموماً به عنوان معیاری از عملکرد مدیریت به کار می‌رود. اعتقاد بر این است که عملکرد ضعیف مدیریت، احتمالاً باعث اتخاذ تصمیم‌هایی می‌شود که هزینه‌های نمایندگی را افزایش خواهد داد. از این رو نسبت کیوتوین پایین‌تر، بیان‌گر عملکرد ضعیف مدیران است و می‌تواند نشان دهنده وجود مشکلات نمایندگی باشد یعنی بین هزینه‌های نمایندگی و نسبت کیوتوین رابطه منفی و معناداری وجود دارد به دیگر عبارت نسبت کیوتوین از شاخص‌های معتبر در تعیین حداقل و یا حداکثر نمودن مطلوبیت هزینه‌های نمایندگی تلقی می‌شود (هنری، ۲۰۱۰). هم‌چنین با استفاده از آماره کیوتوین، تنوع تصمیمات مدیریت (هزینه نمایندگی سهامداران شرکت) که بیان‌گر عملکرد مدیریت است، قابل سنجش و ارزیابی است (ولف، ۲۰۰۳).

ه- جریان وجوه نقد آزاد

به عقیده جنسن (۱۹۸۶) میزان بیش از حد جریان‌های نقدی آزاد، نارسایی‌های داخلی و اتلاف منابع سازمانی را دنبال دارد. وی در تئوری جریان‌های نقدی آزاد بیان می‌دارد که مدیران به جای توزیع جریان‌های نقد آزاد بین مالکان، تمایل به سرمایه‌گذاری مجدد آن در شرکت دارند؛ زیرا پرداخت وجه به سهامداران موجب کاهش منابع تحت کنترل مدیریت و در نتیجه کاهش قدرت وی می‌شود. هم‌چنین مدیران تمایل به رشد شرکت بیش از اندازه بهینه آن دارند؛ زیرا رشد شرکت با افزایش پاداش مدیریت و منابع تحت کنترل آنان خواهد شد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۴). بنابراین جریان وجوه نقد آزاد موجب می‌گردد که مدیریت از این وجوه جهت منافع شخصی خود استفاده کرده و موجب تضعیف عملکرد شرکت شود (هیونگ‌ها، ۲۰۱۱).

متغیرهای کنترلی

الف- نسبت سودآوری

سود از جمله اطلاعات با اهمیت در تصمیمات اقتصادی به شمار می‌رود. سود به عنوان ابزار سنجش اثربخشی عملکرد مدیریت و نیز وسیله پیش‌بینی و ارزیابی تصمیم‌گیری‌ها، همواره مورد استفاده سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران مالی و دیگر گروه‌های ذی‌نفع بوده است. با توجه به این که مالیات بر مبنای درآمد مشمول مالیات محاسبه می‌شود، در نتیجه سودآوری می‌تواند عاملی مؤثر بر انگیزه اجتناب مالیاتی شرکت‌ها و به تبع آن ایجاد شکاف مالیاتی باشد. هم‌چنین، از آن‌جا که طرح‌های پاداش گروه مدیریت و دیگر گردانندگان واحد تجاری مبتنی بر معیارهای عملکرد مدیریت همچون سودآوری و جریان‌های نقدی است، می‌توان انتظار داشت مدیران در راستای تحقق پاداش‌های در نظر گرفته شده از جانب سهامداران برای آنان، انگیزه زیادی برای کاهش مالیاتی پرداختی داشته باشند، زیرا کاهش مالیات پرداختی در نهایت منجر به افزایش سود خالص و کاهش جریان‌های نقدی خروجی ناشی از مالیات می‌گردد (پورحیدری و شفیع‌همت‌آباد، ۱۳۹۲).

ب- نسبت اهرمی

مدیران شرکت‌هایی که اهرم مالی بالایی دارند، برای رعایت شروط قراردادهای تأمین مالی و نشان دادن عملکرد مطلوب شرکت، به دستکاری سود می‌پردازند، زیرا مدیران این قبیل شرکت‌ها برای راضی نگه داشتن اعتباردهندگان باید سوددهی مناسبی داشته باشند. بنابراین، مدیران این شرکت‌ها تمایل کم‌تری به کاهش سود شرکت‌های خود برای پرداخت مالیات کم‌تر دارند (پورحیدری و شفیع‌همت‌آباد، ۱۳۹۲). مؤدی (مدیران) از طریق گزارش درآمد مشمول مالیات ابرازی با افزایش نسبت بدهی، انگیزه بیشتری برای اعمال شکاف مالیاتی دارند (وانگ، ۲۰۱۰) بنابراین نسبت اهرمی تواند به عنوان عاملی بیرونی بر روی شکاف مالیاتی تاثیرگذار تلقی می‌شود. فلذا ضروری است آثار این متغیر بر رابطه متغیر مستقل و وابسته خنثی شود.

نگاره (۱). نحوه محاسبه متغیرهای پژوهش

متغیر		نحوه محاسبه
متغیر وابسته	درصد شکاف مالیاتی	مالیات ابرازی / (مالیات ابرازی - مالیات قطعی)
متغیر مستقل (هزینه‌های نمایندگی)	نسبت به کارگیری دارایی‌ها	جمع دارایی‌ها / جمع فروش
	نسبت هزینه‌های اختیاری (هنری، ۲۰۱۰)	جمع فروش / جمع هزینه‌های فروش، عمومی و اداری
	اندازه شرکت	لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌ها
	نسبت کیوتوبین (هنری، ۲۰۱۰)	جمع دارایی‌ها / (جمع بدهی‌های بلندمدت + ارزش بازار شرکت)
	نسبت جریان وجوه نقد آزاد	جمع دارایی‌ها / (سود تقسیمی - جریان وجوه نقد عملیاتی)
متغیر کنترلی	نسبت سودآوری	جمع دارایی‌ها / سود خالص
	نسبت اهرمی	جمع دارایی‌ها / جمع بدهی‌ها

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

به منظور بررسی و تجزیه و تحلیل اولیه داده‌ها، آمار توصیفی متغیرهای پژوهش در نگاره (۲) ارائه گردیده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، بیش‌ترین و کم‌ترین مقدار میانگین به ترتیب متعلق به متغیرهای شکاف مالیاتی (۵۶/۷۶۳۶) و نسبت جریان وجوه نقد آزاد (۰/۰۳۶۳) می‌باشد. بیش‌ترین و کم‌ترین مقدار انحراف معیار نیز متعلق به متغیرهای شکاف مالیاتی (۱۱۲/۰۴۷۷) و نسبت هزینه‌های اختیاری (۰/۰۴۳۲) است. به دیگر عبارت انحراف شکاف مالیاتی (۱۱۲/۰۴۷۷) واحد از میانگین شکاف مالیاتی شرکت‌های مورد مطالعه (۵۶/۷۶۳۶) بدلیل ساختار حاکم بر تشخیص و وصول مالیات بر درآمد کشور می‌باشد.

نگاره (۲). آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	میانگین	میانه	انحراف معیار
نسبت به کارگیری دارایی‌ها	ASSET-UT	۰/۷۹۴۰	۰/۷۴۱۷	۰/۴۰۲۵
نسبت هزینه‌های اختیاری	DIS-EX	۰/۰۶۴۷	۰/۰۵۵۲	۰/۰۴۳۲
اندازه شرکت	SIZE	۵/۹۱۱۲	۵/۸۸۷۵	۰/۶۱۷۲
نسبت کیوتوبین	TQ	۰/۸۸۶۲	۰/۷۲۱۱	۰/۵۹۷۳
نسبت جریان وجوه نقد آزاد	FCF	۰/۰۳۶۳	۰/۰۲۸۹	۰/۱۵۲۱
نسبت سودآوری	ROA	۰/۱۳۹۵	۰/۱۲۰۰	۰/۱۱۲۴
نسبت اهرمی	LEV	۰/۵۹۴۴	۰/۶۰۶۰	۰/۱۶۲۸
درصد شکاف مالیاتی	TG	۵۶/۷۶۳۶	۱۵/۰۸۶۰	۱۱۲/۰۴۷۷

بررسی شدت همبستگی بین متغیرهای پژوهش

در نگاره (۳) ضرایب همبستگی بین کلیه متغیرهای پژوهش ارائه شده است. همان گونه که مشاهده می‌شود هیچ گونه همبستگی شدیدی بین متغیرهای پژوهش وجود ندارد. از این رو تحلیل‌های آماری و تفسیر نتایج به دست آمده با اطمینان بیش‌تری صورت می‌پذیرد.

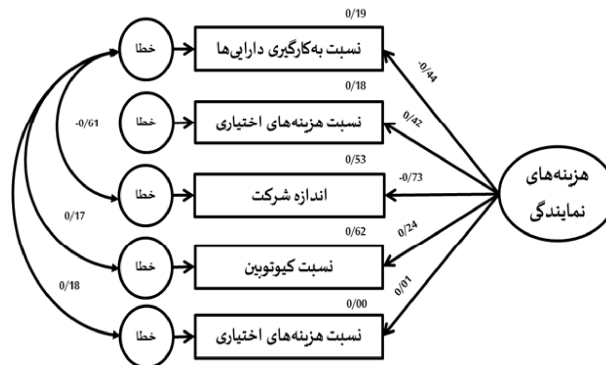
نگاره (۳). ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

FCF	TQ	SIZE	DIS-EX	ASSET-UT	TG	LEV	ROA	
							۱	ROA
						۱	-۰/۵۵	LEV
					۱	۰/۱۲	-۰/۱۵	TG
				۱	-۰/۰۳	۰/۱۸	۰/۱۳	ASSET-UT
			۱	-۰/۱۹	۰/۰۴	-۰/۰۲	-۰/۰۸	DIS-EX
		۱	-۰/۳۱	-۰/۰۴	-۰/۰۴	۰/۱۴	۰	SIZE
	۱	-۰/۱۹	۰/۱۲	۰/۰۳	-۰/۰۸	-۰/۴۳	-۰/۶۳	TQ
۱	-۰/۰۱	۰/۰۴	-۰/۰۲	۰/۱۵	۰	۰/۰۷	-۰/۰۶	FCF

اعتبارسنجی^{۱۱} الگوی اندازه‌گیری پژوهش

پس از تعیین الگوی مفهومی پژوهش و گردآوری داده‌ها، مهم‌ترین مرحله الگوسازی معادلات ساختاری، اعتبارسنجی الگوی اندازه‌گیری است. در این مرحله، پژوهش‌گر به دنبال

جواب این پرسش است که آیا الگوی مفهومی، داده‌های پژوهش را نمایندگی می‌کند؟ اعتبار یک الگو با استفاده از معیارهای نیکویی برازش^{۱۲} مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین، در این مرحله از تجزیه و تحلیل‌های آماری انتظار بر این است که برازش داده‌ها به الگوی مفهومی پژوهش بر اساس معیارهای علمی، قابل قبول باشد. نمودار (۲) الگوی اندازه‌گیری اصلاح شده هزینه‌های نمایندگی را به همراه بارکنش‌های مربوط به این الگو را ارائه می‌نماید:

نمودار (۲). الگوی اندازه‌گیری اصلاح شده هزینه‌های نمایندگی به همراه بارکنش‌ها

با توجه به آماره‌های ستون معنی‌داری نگاره (۴)، مقادیر مربوط به سطح معنی‌داری برای تمام متغیرهای مشاهده‌پذیر کم‌تر از ۵ درصد می‌باشد. معنادار بودن برآوردهای الگو بدین معنا است که این روابط توسط الگو تأیید می‌شوند و بایستی در الگوی پژوهش باقی بمانند.

نگاره (۴). مقادیر برآورد شده الگوی اندازه‌گیری اصلاح شده هزینه‌های نمایندگی

معنی‌داری	ضریب رگرسیون استاندارد ^{۱۰}	متغیرهای الگوی اندازه‌گیری
۰/۰۲۴	-۰/۴۴۰	هزینه نمایندگی --- نسبت به کارگیری دارایی‌ها
۰/۰۲۲	۰/۴۲۷	هزینه نمایندگی --- نسبت هزینه‌های اختیاری
۰/۰۰۳	-۰/۷۳۱	هزینه نمایندگی --- اندازه شرکت
۰/۰۲۳	۰/۲۴۹	هزینه نمایندگی --- نسبت کیوتوبین
-	۰/۰۱۵	هزینه نمایندگی --- نسبت جریان وجوه نقد آزاد

هم‌چنین، در نگاره (۵) مقادیر مربوط به شاخص‌های نیکویی برازش الگوی اندازه‌گیری اصلاح شده ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار احتمال آماره کای-مربع به عنوان معیار اصلی سنجش نیکویی برازش برای الگوی اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی

(۰/۳۹۳) بیش‌تر از ۵ درصد است. هنگامی که سطح پوشش آماره کای- مربع بزرگ‌تر از ۵ درصد باشد، می‌توان ادعا کرد که الگوی مفروض، دارای نیکویی برازش قابل قبول است. هم‌چنین، سایر معیارهای نیکویی برازش ارائه شده در نگاره (۶) بیان می‌دارند که الگوی اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی از اعتبار کافی جهت انجام آزمون فرضیه پژوهش برخوردار می‌باشد.

نگاره (۵). مقادیر شاخص‌های نیکویی برازش الگوی اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی

معیارهای نیکویی برازش	نام شاخص	الگوی اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی	سطح برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	کای- مربع	۰/۳۹۳	بزرگ‌تر از ۵ درصد
	شاخص نیکویی برازش	۰/۹۹۸	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	۰/۹۸۶	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
شاخص‌های برازش تطبیقی	شاخص برازش هنجار نشده	۱/۰۰۸	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش هنجار شده	۰/۹۷۹	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش تطبیقی	۱/۰۰۰	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شلیخص برازش افزایشی	۱/۰۰۲	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
شاخص‌های برازش مقتصد	شاخص برازش نسبی	۰/۸۹۴	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	۰/۱۹۶	بزرگ‌تر از ۵۰ درصد
	ریشه میانگین مربعات خطاهای برآورد	۰/۰۰۰	کوچک‌تر از ۱۰ درصد
سایر شاخص‌ها	کای- مربع هنجار شده به درجه آزادی	۰/۹۳۴	کوچک‌تر از ۳
	شاخص هلتر (۰/۰۵)	۱۲۶۷	بزرگ‌تر از ۲۰۰

هم‌چنین، به منظور بررسی بیش‌تر برازش الگوی اندازه‌گیری هزینه‌های نمایندگی، در نگاره (۶) مقادیر مربوط به ماتریس کواریانس خطای باقی‌مانده استاندارد شده ارائه شده است. این کواریانس استاندارد شده دارای توزیع Z است، چنانچه مقادیر خطای باقی‌مانده در بازه ۱/۹۶- و ۱/۹۶+ باشند، می‌توان نتیجه گرفت که برازش مدل در حد قابل قبول می‌باشد. از آن‌جا که

مقادیر به‌دست آمده در بازه مطلوب قرار دارند، می‌توان ادعا کرد که ماتریس کواریانس ضمنی و ماتریس کواریانس نمونه از نظر آماری، تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

نگاره (۶). مقادیر کواریانس باقی‌مانده استاندارد شده

FCF	TQ	SIZE	DIS-EX	ASSET-UT	متغیرهای الگوی اندازه‌گیری
				۰/۰۲۲	ASSET-UT
			۰/۰۴۳	-۰/۰۹۵	DIS-EX
		۰/۱۲۷	-۰/۱۰۶	۰/۳۲۱	SIZE
	۰/۰۱۵	-۰/۰۸۵	-۰/۰۴۰	-۰/۰۵۷	TQ
-۰/۰۱۹	-۰/۲۴۹	۱/۳۲۱	-۰/۱۴۷	-۰/۱۲۹	FCF

اعتبارسنجی الگوی ساختاری پژوهش

در مرحله ارزیابی الگوی ساختاری و به‌هنگام بررسی روابط بین متغیرهای پنهان و مشاهده‌پذیر، بارکنش‌های عامل الگوی اندازه‌گیری دوباره تخمین زده می‌شود. به این صورت که بارکنش‌های عامل و خطای اندازه‌گیری در الگوی اندازه‌گیری و ساختاری، آزاد در نظر گرفته شده و تخمین زده می‌شوند. مزیت این روش این است که می‌توان از نیکویی برازش الگوی اندازه‌گیری به عنوان مبنایی برای مقایسه استفاده نمود و نیکویی برازش الگوی ساختاری را با آن محک زد. اما باید این موضوع را مدنظر قرار داد که مقادیر معیارهای نیکویی برازش برای الگوی اندازه‌گیری با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی و نیز الگوی ساختاری در اکثر موارد با یکدیگر تفاوت دارند. با این وجود، تفاوت زیاد و آشکار بین معیارهای برازش در الگوی اندازه‌گیری و ساختاری نشانه وجود مشکل در الگوی مفهومی پژوهش بوده و لازم است با بررسی داده‌های الگوی اندازه‌گیری و ساختاری، علت آن شناسایی و رفع گردد. در الگوی ساختاری، فرضیه‌های پژوهش (روابط رگرسیونی و یا همبستگی بین متغیرها) مورد آزمون قرار می‌گیرد. شاخص‌های برازش الگوی ساختاری مربوط به آزمون فرضیه پژوهش که در نگاره (۷) ارائه گردیده است، مبین برازش قابل قبول الگوی ساختاری است.

نگاره (۷). مقادیر شاخص‌های نیکویی برازش الگوی ساختاری

معیارهای نیکویی برازش	نام شاخص	الگوی ساختاری	سطح برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	کای - مربع	۰/۷۰۶	بزرگ‌تر از ۵ درصد
	شاخص نیکویی برازش	۰/۹۹۷	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	۰/۹۸۵	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
شاخص‌های برازش تطبیقی	شاخص برازش هنجار نشده	۱/۰۱۸	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش هنجار شده	۰/۹۹۲	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش تطبیقی	۱/۰۰۰	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شخص برازش افزایشی	۱/۰۰۴	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
شاخص‌های برازش مقتصد	شاخص برازش نسبی	۰/۹۹۶	بزرگ‌تر از ۹۵ درصد
	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	۰/۲۴۸	بزرگ‌تر از ۵۰ درصد
	ریشه میانگین مربعات خطاهای برآورد	۰/۰۰۰	کوچک‌تر از ۱۰ درصد
سایر شاخص‌ها	کای - مربع هنجار شده به درجه آزادی	۰/۶۶۱	کوچک‌تر از ۳
	شاخص هلتر (۰/۰۵)	۱۲۰۲	بزرگ‌تر از ۲۰۰

پس از حصول اطمینان از نیکویی برازش الگوی ساختاری و عدم وجود تفاوت قابل توجه بین معیارهای نیکویی برازش در الگوی اندازه‌گیری و ساختاری پژوهش، نوبت به بررسی فرضیه پژوهش (تفسیر ضرایب برآوردی بین متغیرهای پنهان و متغیر مشاهده‌پذیر) می‌رسد. نتایج آزمون فرضیه پژوهش که در نگاره (۸) ارائه گردیده است حاکی از آن است که هزینه‌های نمایندگی اثر منفی (۰/۰۸۳-) بر شکاف مالیاتی دارد هر چند که شدت آن از نظر آماری معنی‌دار نیست (مقدار آماره تی - استیودنت ۰/۴۷۸ بیش‌تر از ۰/۰۵ است). از این‌رو، فرضیه پژوهش رد می‌شود.

نگاره (۸). نتایج مربوط به آزمون فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش	مسیر	ضریب مسیر [*]	نسبت بحرانی	معنی‌داری
فرضیه پژوهش	هزینه‌های نمایندگی ---> شکاف مالیاتی	-۰/۰۸۳	-۰/۷۱۰	۰/۴۷۸
متغیرهای کنترلی	سودآوری ---> شکاف مالیاتی	-۰/۱۱۱	-۱/۸۰۵	۰/۰۷۱
	نسبت اهرمی ---> شکاف مالیاتی	۰/۰۷۷	۱/۱۸۹	۰/۲۳۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش

همان‌طور که در ادبیات پژوهش بیان گردید، پیامدهای راه‌کارهای کاهش مالیات پرداختی بر منافع سهامداران، دو پهلو است. گروهی از مطالعات، به تأثیر نامساعد این راه‌کارها بر منافع سهامداران اشاره داشته که مبنای چنین استدلالی به نظریه نمایندگی (تفکیک مالکیت از مدیریت) اشاره دارد. بر اساس این نظریه، فعالان بازار سرمایه به دلیل ماهیت پیچیده و غیر شفاف راه‌کارهای اجتناب از پرداخت مالیات، نسبت به این فعالیت‌ها بدبین بوده و آن را ابزاری برای رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت تلقی می‌کنند. گروهی دیگر از مطالعات نیز به رابطه مثبت بین راه‌کارهای کاهش مالیات و منافع حاصل از آن برای سهامداران یا به عبارتی نظریه ارزش آفرینی، اشاره دارند. در این نظریه، اعتقاد بر این است که راه‌کارهای کاهش اجتناب از پرداخت مالیات، انتقال ثروت از سهامداران به دولت را کاهش می‌دهد.

در این پژوهش دیدگاه اول یا به عبارتی تأثیر هزینه‌های نمایندگی بر شکاف مالیاتی (تفاوت بین مالیات تعیینی و مالیات ابرازی) مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که تعارضات نمایندگی که بر خواسته از مسئله جدایی مالکیت از مدیریت است، اثر معنی‌داری بر شکاف مالیاتی ندارد. در واقع این یافته پژوهش به این مسئله اشاره دارد که علی‌رغم متفاوت بودن توابع مطلوبیت گروه مدیریت و دیگر گروه‌های ذی‌نفع (سهامداران، سرمایه‌گذاران و...)، این مسئله تأثیر معنی‌داری بر شکاف مالیاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ندارد. نتایج آزمون این پژوهش با نتایج پژوهش انجام شده توسط دیدار و همکاران (۱۳۹۳) در ایران سازگار است. دیدار و همکاران به این نتیجه رسید که رابطه متغیرهای استقلال هیئت مدیره، مالکیت دولتی، نوع اظهارنظر حسابرسان، تغییر حسابرسان و اهرم مالی با شکاف مالیاتی منفی است.

نتیجه آزمون مورد نظر این پژوهش با پژوهش انجام شده وانگ (۲۰۰۹) که به این نتیجه رسیدند که مدیران راه‌کارهای کاهش میزان مالیات پرداختی را صرفاً در راستای حداکثر کردن منافع سهامداران انجام می‌دهند، مطابقت دارد. اما نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش دسایی و دارماپالا (۲۰۰۹) سازگار نمی‌باشد، از این رو، در پژوهش حاضر، شواهدی دال بر تأیید نظریه نمایندگی و ارتباط آن با راه‌کارهای کاهش مالیات پرداختی به گونه‌ای که افزایش سطح شکاف مالیاتی (تفاوت بین مالیات تعیینی و ابرازی) را به دنبال داشته باشد، یافت نگردید.

در توجیه نتایج پژوهش، می‌توان عنوان داشت گروه مدیریت شرکت‌ها به منظور پنهان سازی عملکرد نامناسب خود، سعی در بهتر جلوه دادن عملکرد واحد اقتصادی تحت امر خود را داشته‌اند و در این مسیر ممکن با مدیریت سود، سودهای بیش‌تری را گزارش نموده باشند که این امر می‌تواند سطح شکاف مالیاتی را تقلیل دهد. بنابراین به سهامداران پیشنهاد می‌شود تا با استقرار ساز و کارهای نظارتی و کنترلی کیفیت گزارش‌گری مالی به ویژه کیفیت ارقام مربوط به سود شرکت را بیش‌تر مورد توجه قرار دهند. هم‌چنین، به منظور قابل‌اتکاتر شدن نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود در پژوهشی جداگانه نظریه ارزش آفرینی در ارتباط با شکاف مالیاتی مورد آزمون قرار گیرد.

پی‌نوشت

۱ Tax Avoidance	۷ Structural Equation
۲ Tax Evasion	۸ Measurement Model Modeling Approach
۳ Agency Theory	۹ Structural Model
۴ Tax Gap	۱۰ Latent Variables
۵ Agency Costs	۱۱ Model Cross Validation
۶ Agency Conflicts	۱۲ Goodness of Fit Indices

منابع

- پورحیدری، امید و امیر سروستانی. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر ویژگیهای شرکت، نوع صنعت و مالکیت نهادی بر اختلاف مالیات ابرازی و قطعی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره ۶۲، صص ۶۱-۷۸.
- پورحیدری، امید و حمیده شفیعی همت‌آباد. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر تغییر نرخ مالیاتی شرکت‌ها بر مدیریت سود: مورد مطالعه اصلاحیه قانون مالیات‌های سال ۱۳۸۰. دو فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، سال دوم، شماره ۲، صص ۲۵-۴۴.
- پورحیدری، امید، فدوی، محمدحسن و میثم امینی‌نیا. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اجتناب از پرداخت مالیات بر شفافیت گزارشگری مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، سال چهاردهم، شماره ۵۲، صص ۸۵-۶۹.

حیدری، مهدی. دیدار، حمزه و بهمن قادری. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر هزینه‌های نمایندگی بر معیارهای ارزیابی عملکرد: رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری. فصلنامه حسابداری مالی، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۷۷-۱۰۱.

خواجوی، شکرالله و محمد کیامهر. (۱۳۹۴). بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره ۲۶، صص ۸۷-۱۰۸.

دیدار، حمزه. منصورفر، غلامرضا و مهدی کفعمی. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر ساز و کارهای حاکمیت شرکتی بر شکاف مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره بیست و یکم، شماره ۴، صص ۴۰۹-۴۳۰.

رحمانی، علی. ملانظری، مهناز و زهرا اربابی بهار. (۱۳۹۴). بررسی رابطه تفاوت بین مالیات تشخیصی و مالیات ابرازی با اجتناب از پرداخت مالیات. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، سال ۲۵، صص ۷۱-۸۹.

رضایی، فرزین و روح‌اله جعفری نیارکی. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی با تقلب در حسابداری شرکت‌ها. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره ۲۶، صص ۱۳۴-۱۰۹.

شمس زاده، باقر و وجیه‌الله ذکوری. (۱۳۸۷). شناسایی علل اختلاف بین سود مشمول مالیات ابرازی و سود مشمول مالیات قطعی اشخاص حقوقی. فصلنامه تخصصی مالیات، شماره ۲، صص ۱۰۷-۱۳۵.

صفری، احمد. (۱۳۸۵). بررسی دلایل اختلاف بین سود ابرازی مؤدبان مالیاتی و سود تشخیصی مأموران مالیاتی اشخاص حقوقی غیردولتی در اداره امور مالیاتی شرکت‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

طالب‌نیا، قدرت‌اله و محمدرضا برزگری. (۱۳۹۲). شناسایی و بررسی علل اختلاف بین مالیات بر سود ابراز شده و مالیات بر سود قطعی شده اشخاص حقوقی غیردولتی. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره ۱۸، صص ۳۱-۵۵.

فروغی، داریوش و شکوفه محمدی. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش و سطح نگهداشت وجه نقد شرکت‌های پذیرفته شده در بوری اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، شماره ۲۰، صص ۱۰۱-۱۲۲.

قادری، بهمن. کفعمی، مهدی و سمانه برزگری صدقیانی. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر کیفیت افشا و تعدیلات سنواتی بر شکاف مالیاتی: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران. چهارمین کنفرانس ملی مدیریت، اقتصاد و حسابداری، ۲۳ اردیبهشت ماه، دانشگاه تبریز.

مدرس، احمد و حمید زارعیان‌برجی. (۱۳۹۲). بررسی محتوای اطلاعات تفاوت بین مالیات ابرازی و قطعی و ارتباط آن با کیفیت سود شرکت‌ها. فصلنامه حسابداری مدیریت، سال ششم، شماره ۱۷، صص ۲۸-۱۵.

مشایخی، بیتا و صبری علی‌پناه. (۱۳۹۴). تأثیر راهبری شرکتی بر رابطه بین اجتناب از پرداخت مالیات و ارزش شرکت. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۶۴-۴۹.

مظاهری، علی، مرادزاده، مهدی و زهرا دیانتهی دیلمی. (۱۳۹۲). اثر دوره تصدی مدیریت بر ارزش شرکت، هزینه‌های نمایندگی و ریسک اطلاعاتی. پژوهش‌های تجربی حسابداری، سال سوم، شماره ۱، صص ۳۹-۲۱.

مهرانی، ساسان. غلامرضا، کرمی و کامران تاجیک. (۱۳۹۳). تئوری حسابداری. جلد اول، انتشارات نگاه دانش: تهران.

- Ahmad, S. (2006). Examining the reasons for the difference between the profits of the tax bearer and the taxable profit of tax officers of non-governmental legal entities in the corporate tax administration. Islamic Azad University, Tehran Branch. (In Persian)
- Ang, J. , Cole, R. and Lin, J. (2000). Agency Costs and Ownership Structure. *The Journal of Finance*, 55 (1) , 81-106.
- Bushman, R. , & Smith, A (2001). Financial Accounting Information and Corporate Governance, *Journal of Accounting and Economics*, 32.
- Desai, H. C. , Hogan, and Wilkens. (2006). The Reputational Penalty for Aggressive Accounting: Earnings Restatement and Management Turnover, *The Accounting Review* .
- Desai, M. A. and Dharmapala, D. (2009). Corporate Tax Avoidance and Firm Value, *Review of Economics and Statistics*, 91 (3) , 537-546.
- Dey. A. (2008). Corporate Governance and Agency Conflicts, *Journal of Accounting Research*, 46 (5) , 1143-1181.
- Didar, H, Mansourfar, G; kafami, M (2014). Investigating the Effect of Corporate Governance Mechanisms on Tax Distortion in Companies Acquired in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Auditing*. 21 (4). (In Persian)
- Foroughi, D; Mohammadi, S. (2013). Investigating the relationship between tax evasion and value and the level of cash holdings of listed companies in Tehran Stock Exchange. *Journal of Tax*. 18, 101-122. (In Persian)
- Ghaderi, B; kafami, M; Barzegari Sedghayani, S. (2016). Investigating the Effect of Disclosure Quality and Adjustments on the Tax gap of Companies listed in Tehran Stock Exchange. Fourth National Conference on Management, Economics and Accounting. University of Tabriz. (In Persian)
- Henry, D. (2010). Agency Costs, Ownership Structure and Corporate Governance Compliance: A Private Contracting Perspective, *Pacific-Basin Finance Journal*, 18, 24-46.
- Heydari, M; Didar, H ; Ghaderi, B. (2015). Investigating the Effect of Representation Costs on Performance Measurement Criteria: Structural

- Equation Modeling Approach. *Journal of Financial Accounting*, 7 (27). (In Persian)
- Hyung-Ha, J. (2011). Agency Costs of Free Cash Flow and Conditional Conservatism, Ph. D. Dissertation, Oklahoma State University.
- Khajavi, Sh; Kayamehr, M. (2015). Investigating the relationship between audit quality and tax avoidance in companies admitted to the Tehran Stock Exchange. *Journal of tax research*, 26. (In Persian)
- Mashishki, B; Ali Panah, S. (2015). The impact of corporate governance on the relationship between tax avoidance and value of the company. *Journal of financial accounting and auditing research*. volume7, Number25, Page49-64. (In Persian)
- Mazaheri, A; Moradzadeh, M; Dianati, Z. (2013). The effect of Chief Executive Officer tenure on firms value, agency costs and information risk, *Journal Empirical Research in Accounting* , 3 (1) ,21-39. (In Persian)
- McKnight, P. J and Weir, C. (2009). Agency Costs, Corporate Governance Mechanisms and Ownership Structure in Large UK Publicly Quoted Companies: A Panel Data Analysis, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 49, 139-158.
- Mehrani, S; Karami ,Gh R; Tajik, K. (2014). Accounting Theory. first volume. Publishing Look of Knowledge: Tehran. (In Persian)
- Modares, A; Zarean Barji, H. (2013). Investigation the Information Content The difference between the express and definitive taxes and its relation to the quality of corporate profits. *Journal of Management Accounting*, 6 (17) , 15-28 (In Persian)
- Pour heydari, O; Fadavi, M H ; Amini Nia, M. (2014). Impact of tax avoidance on the transparency of financial reporting companies listed in Tehran Stock Exchange, *Journal of Economic Research*, 14 (52) , 69-85. (In Persian)
- Pour heydari, O; Shafieihematabad, H. (2013). Investigating the Impact of Corporate Tax Rate Changes on Profit Management: Case Study of the Tax Law Amendment 2001. *Journal of Applied Research in Financial Reporting*, 2, 25-44. (In Persian)
- Pour heydari, O; Sarvestani, A. (2012). Investigating the Impact of the Company's Characteristics, Type of Industry, and Institutional Ownership on the Discrepancy and Exempt Taxation of Companies Accepted in Tehran Stock Exchange. *Journal of tax research*, 62, 61-78. (In Persian)
- Rahmani, A; Molanazeri, M; Arbabi Bahar, Z (2015). Investigate the relationship between the diagnosis of taxes and tax evasion by avoiding tax payments. *Journal of tax research*, 25. (In Persian)

- Rezaei, F; Ja'fari Nayarki, R. (2015). Investigate the relationship between tax avoidance and Fraud in Corporate Accounting. *Journal of tax*, 26,109-134. (In Persian)
- Shamszadeh, B ; Zakoori, V. (2008). Identification of the causes of the difference between the taxable profits and the taxable profits of legal persons. *journal of taxation*,2,107-135. (In Persian)
- Taliban Nia, Gh; Barzegari, M R (2013). Identification and investigation of the causes of the difference between the tax on profits expressed and the tax on the profits of non-legal persons, *Journal of tax*, 18, 31-55. (In Persian)
- Wang, G. Y. (2010). The Impacts of Free Cash Flows and Agency Costs on Firm Performance, *Journal of Service Science and Management*, 3, 408-418.
- Wang, X. (2010). Corporate Tax Avoidance, Corporate Transparency and Firm Value, Working Paper, Department of Accounting MsCombs School of Business, University of Texas at Austin.
- Wolfe, J. (2003). The Tobin's as a Company Performance Indicator, *Journal of Development in Business Simulation and Experimental Learning*, 30, 155-160.

Archive of SID